

Vassilis Vassilikós: conversant amb un escriptor «eternament jove»

Grigoris Bekos
Traducció: Jaume Almirall

El 31 de novembre de 2023, arran de la mort, aquell mateix dia, de l'escriptor Vassilis Vassilikós, a noranta anys, el diari *To Βήμα* [La Tribuna], tornava a publicar una entrevista realitzada a l'escriptor nou anys abans pel periodista Grigoris Bekos i apareguda en aquelles mateixes pàgines, amb motiu d'un acte commemoratiu del seixantè aniversari de la publicació de la seva celebrada novel·la *Z*; n'oferim la traducció; l'article original es trobarà en el següent enllaç:

<https://www.tovima.gr/2023/11/30/books-ideas/basilis-basilikos-forever-young/>

Vassilis Vassilikós, un dels deu escriptors grecs més traduïts.
Fotografia: tovimagr

Vam conversar amb Vassilis Vassilikós el matí del passat dimarts [18 de novembre de 2014] a Paleó Fàliro. «Avui és el meu aniversari», va dir ell mateix a *To Vima* una mica inesperadament, mentre es burxava la pipa —la seva marca registrada juntament amb el barret d'ala ampla— i va contar com, amb la seva esposa Vasso, van trobar la gata, que es deia Clio i que rondava pel despatx durant la nostra conversa.

El motiu d'aquesta trobada amb ell —va néixer el 18 de novembre de 1934 a Kavala— va ser la imminent vetllada honorífica al Palau de la Música d'Atenes, pels 60 anys de la seva aparició en el terreny de les lletres neogregues. «Quan em pregunten “¿on heu nascut?”,

de vegades dic en broma “al *ferry* entre Kavala i Tassos”. Naturalment, aleshores no hi havia *ferry* sinó una barca que feia el trajecte en set hores. Però sembla que això és convincent», va dir rient.

Vassilis Vassilikós, amb una enyorança evident per causa de la data, va evocar tant la bellesa del lloc com la figura del seu pare, el jurista Nikos. «Va ser un demòcrata i una persona cultivada. Recordo que, de petit, a Tassos, quan venien al poble amics seus, se n’anaven tots plegats en algun indret fresc i llegien Papadiamandis en veu alta. Llavors del Moviment del 1935 (és a dir, dels venizelistes), va ser condemnat a mort. Fa poc vaig trobar una fotografia en la qual em té abraçat, llavors que jo tenia un any, la vigília del dia previst per a l’execució. L’endemà al matí va arribar un emissari del rei, el qual al final havia concedit l’indult als polítics del moviment de la Defensa Democràtica de Kavala, però els militars van realitzar execucions», va puntualitzar ell.

En aquell moment, el cap em va córrer enrere fins a França, on, entre altres països, va viure en el període de la dictadura d’abril. «Una vegada, a París, em vaig trobar Allen Ginsberg, que estava a punt d’anar a Grècia. Llavors feia gires i recitals públics de poemes conjuntament amb el rabí que era el seu pare! “¿On aniràs”, li dic, “allà hi ha la junta”, tot plegat perquè em preguntés ingènuament: “¿són comunistes?”» Amb tot, em va dir una cosa que no he oblidat mai, que “la maduresa és reconciliar-se amb els pares”, molt ben dit! D’alguna manera, jo em vaig reconciliar així —ja que vaig tenir una infantesa tranquil·la— amb el meu altre “pare”, Nikos Kazantzakis».

La seva *Odissea*, Vassilis Vassilikós va intentar llegir-a a començaments de la dècada dels 50 —«pesava, recordo, uns quinze quilos», tot i que «no en vaig entendre res». El fet va ser determinant per a aquesta relació «difícil». Ara bé, quan es va publicar, el 1958, la traducció anglesa de Kimon Friar i la va llegir —aleshores Vassilis Vassilikós era casualment als Estats Units— «vaig quedar encantat, perquè vaig entendre-ho tot».

Kimon Friar, va continuar l’escriptor per explicar aquell «miracle» de la traducció, «es va estar dos anys al costat de Kazantzakis, que li va explicar cada paraula». En la seva traducció anglesa es van basar, en endavant, universalment, la majoria de les traduccions de l’obra a altres llengües. ¿Com ho sabem això? «Kimon Friar va canviar de lloc tres dels 33.333 versos de l’*Odissea*, i així va poder comprovar, cada vegada, quantes la seguien», va dir Vassilis Vassilikós.

«Llavors jo també vaig entendre la grandesa de Kazantzakis», del qual va rebre una targeta d’agraïment quan va publicar (i li va enviar) el seu primer llibre, una targeta que «portava a la cartera com si fos el meu document d’identitat».

El volum més recent *Sobre literatura i altres dimonis: 60 anys d’escriptura i lectura, 1952-2012*, un llibre que ha publicat l’editorial Gutenberg i que conté textos heterogenis però també entrevistes a Vassilis Vassilikós, ve a acompanyar la manifestació que l’honora com a

«pilot utilitzable i útil» per a la seva obra, «una bona introducció», va admetre el mateix, per a les noves edicions crítiques de llibres seus que ha de publicar el mateix editor.

En un text seu, que va ser escrit el 1952 i que té la forma de diàleg, «el poeta» discrepa del «prosista» i li diu que «el tros de nosaltres mateixos que posem en la nostra obra té valor i no el volum de l'obra que bastim». Naturalment, aleshores no parlava el prosista que vindria més endavant, l'escriptor enormement prolífic dels 120 títols independents, de la famosa *Trilogia: La fulla. El pou. L'angelització*, de la popular *Z* i de *Glavkos Thrassakis*, entre altres; aleshores parlava un jove d'origen burgès que havia vist publicats els seus poemes —per primera vegada el 1949— al diari *Makedonia* de Tessalònica.

En ell va llegir, el 1951, quan era alumne de cinquè de Primària, la notícia de la mort d'André Gide. El mateix dia va entrar a la llibreria —ja històrica— «Molho» de la co-capital i va preguntar si hi havia cap llibre del novel·lista francès. Hi havia *Thésée* en la seva primera edició, i «Basil», que sabia francès el va devorar per la via d'urgència.

Ell mateix va fer la seva aparició oficial en la literatura grega amb la novel·la breu *La narració de Jàson*, el 1953. «Aquest autor em va ensenyar a escriure», va dir Vassilis Vassilikós, que precisament va traduir l'esmentada obra de Gide però en va perdre el manuscrit en un trasllat. «El meu Jàson és el seu Teseu, i tinc cap inconvenient a dir-ho», va afegir amb un mig somriure d'orgull.

A la biblioteca propera, en un prestatge de baix, els nostres ulls van topar amb el llom d'una edició anglesa molt gastada, de tapa dura, de la primera novel·la de Truman Capote, *Altres veus, altres àmbits* (1948). Vassilis Vassilikós va obrir el llibre; «Basil» havia anotat a les primeres pàgines, amb llapis, la data en què l'havia comprat: 19 juny 1952.

«Acostumo a dir, per enllestir abans, que vaig llegir *A sang freda* i, sense més, a partir d'ell, després vaig escriure *Z* (tots dos llibres van aparèixer per primera vegada el 1966). Però les coses no van anar exactament així. I em doneu l'oportunitat de dir-ho per primera vegada a vosaltres ja que heu vingut a parar a la «prova». Truman Capote m'agradava molt des que era jove. Fins i tot, havia traduït —malauradament també vaig perdre aquesta traducció— la seva novel·la *The Grass Harp* (*L'harpa d'herba*). Doncs bé, quan una amiga meua sueca em va portar l'edició anglesa de *In Cold Blood*, no la vaig veure tant, als meus trenta-dos anys de llavors, com una impressionant «non-fiction novel», cosa que naturalment era, sinó més aviat com un gir del meu estimat autor, d'un autor que ja m'havia “treballat” des de ben aviat, en aquesta mena d'escriptura», va subratllar.

«La lectura de *A sang freda* em va ajudar substancialment a trobar la primera frase de *Z*, d'alguna manera em va “desbloquejar”, no va ser que senzillament “en fiqués al cap” el llibre, no va ser que jo no hagués llegit altres llibres i altres documents», va explicar Vassilis Vassilikós.

D'altra banda, les dues obres «no tenen cap relació en el sentit següent: Capote va escriure una novel·la tremenda, però cent per cent basada en documents, i és en això que rau la

seva mestria, mentre que jo vaig escriure una novel·la basada al cinquanta per cent en testimoniatges i al cinquanta per cent en imaginació literària; en altres paraules, vaig escriure una novel·la basada en un fet real».

Portada de la primera edició en llibre de Z.
Edicions Themélio (Fonament), Tessalònica, 1966.

Com és natural, no el va escriure fàcilment, quan va aconseguir escriure'l, per fi, al cap d'uns quants anys. El 1974 va publicar l'autobiogràfic *Diari de Z*, essencialment una «apologia de cara a un amic meu» pel «primer avortament de la criatura». En la primera edició de Z havia conservat fins i tot els noms reals dels protagonistes.

Un altre amic seu (i posteriorment professor a la Universitat Aristòteles), Panagiotis Mulàs, que havia assumit la supervisió filològica dels seus textos literaris fins aleshores, li va dir concretament: «Vassilis, el llibre és impressionant, però aniràs a la presó». El subtítol aclaridor del text editat, és a dir l'«oxímoron» que és la caracterització de Z com a «documental fictici sobre un crim», era una manera d'«enterbolir les aigües, de protegir-me», va emfasitzar Vassilis Vassilikós, no ocultava cap inquietud ideològica.

¿Però ell com va arribar a ocupar-se del cas Lambrakis? «En aquella època jo estava completament afiliat, a causa del meu guia i amic Dimitris Despotidis (el "Petros" de l'Organització Juvenil Panhel·lènica Unica [EPON] i ànima de l'editorial d'esquerrres Themélio [Fonament] abans de la dictadura), al que aleshores encara no s'anomenava

Esquerra Renovada —tanmateix sabíem que no era l'ortodoxa. És per aquí que cal començar.

¿Com vaig escriure Z? ¿Només amb els reportatges dels diaris? No. Dimitris Despotidis m'havia portat, carregat dalt d'un camió, tot el material del jutge instructor Khristos Sartzetakis: les actes de la instrucció prèvia i de l'interrogatori. És a dir, vaig llegir, aprofitant els meus estudis de Dret, com va ser exactament que els implicats van ser conduïts a la condemna. A més a més, el crim va passar a dos-cents metres de la meva casa natal a Tessalònica. Quan vaig veure les fatxes dels pinxos, em vaig adonar que els coneixia, eren venedors ambulants al mercat Modiano, gent que ni tan sols no els interessava la política, però que tot i així es van embolicar en els engranatges del mecanisme criminal.

Qui vulgui investigar la història de l'assassinat de Lambrakis, en l'aspecte judicial, haurà de buscar una part del meu arxiu», en la «Col·lecció Vassilis Vassilikós» que avui s'alberga a la Universitat de Boston. Una altra part del seu molt voluminós arxiu es troba a la Biblioteca Gennàdios, on, entre més coses, «també hi ha material relacionat amb el procés Polk.¹ El meu pare va ser advocat defensor de Grigoris Staktópulos, un dels acusats de l'assassinat, sinó que ell no va ser», va dir l'autor, i de cop i volta es va posar a buscar la gata.

Vassilis Vassilikós, «forever young»!

¹ Es refereix a Georg Polk, periodista nord-americà, que, el 16 de maig de 1948, fou trobat mort d'un tret al cap, lligat de mans i peus, en aigües del golf Termaic, prop de Tessalònica. Polk, que cobria la guerra civil grega per al diari New York Herald Tribune, havia denunciat la connivència entre el govern nord-americà de Harry Truman i la Gendarmeria i el govern grec, que combatia la guerrilla comunista de l'Exèrcit Democràtic; el periodista es disposava a entrevistar-se amb Markos Vafiadis, el seu dirigent, o, segons una altra hipòtesi, a investigar la mala gestió i la corrupció que envoltava l'ajuda americana, quan va ser assassinat. Les autoritats van acusar del crim els comunistes; dos membres destacats del Partit Comunista van ser condemnats a mort en absència; Staktópulos, redactor del diari *Makedonia*, acusat de còmplice, va ser condemnat a cadena perpètua, que li fou commutada l'any 1960 pel govern de Konstandinos Karamanlís.